

A MOZDÍTHATATLAN SORS KÖLTÉSZETE*

ZAKANY ANTAL VERSEIRŐL

Zákány Antal, az eredeti és szuverén alkotóművész felépített magának egy teljes és sajátos világot az életéből, élményanyagából, gondolat- és érzés-világából, magából, ahogyan a pók a saját szövömirigyéből engedi ki hálójának anyagát. Amilyen teljes és zárt, olyan különös, mondhatnánk, anakronisztikusnak ható világ ez, de csak annyira, amennyire a költő élete is különös és a mi mai világunkban — főként költősorsnak — legalábbis szokatlan. Alapélménye az ínség, amely még mint gyermeket ütötte állon úgy, hogy máig tántorog tőle, és a szegénység, amely szorosabban tapadt hozzá, mint a neve: így is hívják — nem Antalnak. Imájában ahhoz kér erőt, segítséget, hogy elviselje „a magunk szörnyűségeit”; eszményképét, mely kínból lett, halott negyven esztendejéből építette fel. Egyszer azt vágja a világ szemébe, hogy szegény, és nem kérkedik úri szennyel, aztán meg panaszként hangzik, hogy még nem látta csak falát „egy vérével is más-fajta létezésnek”, mint amilyen az övé a szegénységben. Úgy találja, hogy az életét valakik gonoszul és gazul „félreírták”, s lelkének hangszere, mely-lyel vallomásait elzengi — a fájdalom.

Mondjuk meg mindjárt, hogy a nem póz, nem szerepjátszás ez költőknél, hanem valóban egy fájdalmas, félreírt élet keserves tanulsága. Abban ugyan nem áll egyedül kortársai közül, hogy a gyermekkorra nyomorúságos volt, de hogy ettől mindmáig nem tudott megszabadulni, abban igen.

Úgy indult az élete, mint millióknak akkoriban, az első világháborút követő esztendőkből. „A gyermekkorom — olvashatjuk egy vallomásában — alapjában véve elég szomorú volt. Mert a gyermekkoromat a végtelen nyomor és a nélkülözések megkeserítették.” Szegényparaszt, napszámos-ember gyermeke volt, harmadmagával, s az akkor még tanyasornak számító Kirsadanovácon éltek Szabadka határában. A gondtalan, játékos gyermekkorának az iskola vetett véget, de oly véglegesen, hogy többé a nyári vakációban sem lehetett gyermek, hanem kanász, majd kisbéres egy gazdaparaszt tanyáján. Érdekes, hogy erre a „toros tanyára” szívesen emlékezik vissza, hisz a szalonna és tejföl bőségéből a kisbéresnek is jutott, bár keményen meg is kellett dolgoznia érte: „Előbb csak a disznókat őriztem, a következő évben már a lovak körül foglalatostkodtam, a harmadik évben szántottam is.” Ez a bőség, ami mellé fizetség is járt, s apja ebből vette első új ruháját a „folt hátán folt” ruhái helyett, ez „a szép, istálló-álmú fészek” azonban talán először, döböntette rá az otthoni „araszvilágra” és „a baj négyarcú évszakára”, amelybe tartósan vissza kellett tértie. Még ugyancsak kisgyermek korában megismerkedett a kapitalista kizsákmányolás legnyersebb, legkíméletlenebb formájával is a Hartmann-féle húsgyárban. Itt már hétéves kortól (!) alkalmaztak gyermekeket, mégpedig reggel hattól este tizenegyig dolgoztatták őket. Viszsaemlékezéseiben így elevenedik meg a tőkés teljes önkénye és a gyermekek tehetetlen kiszolgáltatottsága: „Minden este fizetett a gyár tulajdonosnője; az a Hartmann-né saját kezűleg fizette ki a munkásokat. Ez úgy ment, hogy ő az irodában ült, akkor egy egész sor ember sorba állt előtte, s ő egy fatányérból aprópénzekkel fizetett. Ránézett valakire, és azt mondta: nesze, neked ennyi jár, de előfordult az is, hogy leordította a gyereket; hogy az egész nap bujkált, nem dolgozott, holott ez általában nem volt igaz.”

Az elemi negyedik osztályának elvégzése után el kellett szenvednie élete legnagyobb csalódását, aminek forrása ismét csak a szegénység. Apja közölte vele, hogy nem tanulhat tovább a polgári iskolában, de ma-

* Utószó a költőnek a Forum könyvkiadónál rövidesen megjelenő válogatott verseihez.

gában még tovább reménykedett, mígnem pajtásai a negyedik osztályt is elvégezték. „No, amikor a negyediket is elvégezték — mondja még ma is panaszos sóhaj kíséretében —, akkor végképp lemondtam róla, hogy valaha is járhatok középiskolába.” Előbb a cukrászmesterséggel próbálkozott, de az inastartás akkori gyakorlata szerint többet pucolta a disznó-ólat, gondozta a nyulakat, mint amennyit a műhelyben foglalatostkodott. Félév után búcsút is mondott az édes szakmának, és fémfestő inasnak szegődött. Utóbbi szakmát ki is tanulta, s a felszabadulásig hol a szakmájában dolgozott, hol kőművesekkel, hol meg pályamunkásként. A foglalkozások váltogatásából is kitetszik, hogy alig volt állandó munkája és keresete, pedig közben családot is alapított, s így a nélkülözés és létbizonytalanság mint családfőre még nagyobb súllyal nehezedett.

Első versei 1947-ben láttak napvilágot, s talán e sikeren felbuzdulva vagy mások biztatására, foglalkozást változtatott: beált könyvtárosnak a Szabadkai Városi Könyvtárba. Tulajdonképpen „pincérnek” a „szellem kávéházba”, ahogyan ő nevezte e foglalkozást, mert az volt a dolga, hogy kiszolgálja a kölcsönkönyvtár tagjait. Amellett, hogy rendkívül csekély keresetet biztosított számára, terhesnek és kissé megalázónak is érezte e munkát. Kétkedik benne, hogy tiszteletből, a költészet iránti megbecsülésből alkalmazták, s azt is gyanítja, hogy ha nem tekintenék népes családját, őt gyermekét, már el is bocsátották volna. Gazdái ugyanis nem ismerik a poéta szívét,

*s nem tudják: akiből a jámborság kiég
éjjel — az nappal nem jó szolgál...*

Alighanem ez volt az első kísérlet arra, hogy a társadalom „megértően nyúljon” a költő felé, ahogyan Bori Imre szükségesnek vélte 1960-ban, hozzátéve, hogy magán a költőn is múlik, tud-e változtatni a helyzetén. Ez a kísérlet, mint láttuk, teljes kudarccal végződött, hisz a költő anyagi helyzetén, pontosabban nyomorúságos helyzetén mit sem változtatott. Csekély fizetéséből a nyolc-kilenc tagú családot (öt gyermek és a szülők) képtelen volt eltartani. A következő kísérlet eredményeként a Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat keretébe került, a Magyar Szó szabadkai szerkesztőségébe újságírónak. De mindjárt szögezzük le: újságíró nem lett belőle, szórványos jelentkezéseivel a lapban csak igen csekély „alapbért” szolgált meg, s így anyagi helyzetében megint csak nem történt lényeges változás.

Ezzel szemben el kell mondani, hogy a költő Zákány Anta! első versei és első kötete (*Fönt és alant*, 1954) megjelenése óta állandóan jelen van irodalmunkban, s úgyszólván minden leírt sora szinte akadálytalanul jutott nyomdafestékhez lapokban, folyóiratokban és önálló kötetekben, illetőleg antológiákban. E mostani „összegyűjtött versek”-kel összesen hat önálló kötete jelent meg, de szerepelt már a felszabadulás utáni első hazai szépirodalmi kiadványban, a *Téglák, barázdák* (1946) antológiában, s a többiekben is valamennyiben, kezdve a *Vajdasági ég alattól* (1960) a három kiadást megért *Irodalmunk kiskönyvében* (1964, 1969, 1973) keresztül egészen a *Gyökér és szárnyig* (1976), s ott találjuk a szabadkai írók *Kalászkok* (1951) című antológiájában, az 1975-ös és 1976-os *Versék évében* csakúgy, mint az *El nem taposható csillagokban* (1977). Mint költő tehát mellőzöttségre nem panaszkodhat, de a rendszeres — gyakorinak semmiképp sem mondható — megjelenés lényegesen nem befolyásolja anyagi helyzetét. Hadd emlékeztessünk itt Weöres Sándor egyik kijelentésére: „Lehetetlennek tartom, hogy valaki a verseiből éljen, mert hiszen akkor tömegével kell ontania a verset, s ebből olyan hígulás következik, ami semmiképp sem jó...” Zákány pedig, mint már említettük, nem ontja tömegével a verset, és fordítással vagy más, kenyérkeresetet biztosító kiegészítő „diszciplinával” sem foglalkozik. Az történt tehát, hogy eredeti foglalkozását, a kétikeyi munkát elhagyta, de megfelelő értelmiségi foglalkozást nem talált magának. Ugy látszik tehát, s maga is úgy érzi, hogy sorsa „mozdíthatatlan”, az isten, a jóbarátja is csak „okos tanácsot szaval. Tóni, találd föl magad!”, de kölcsönt nem ad neki, ez pedig úgy hangzik,

mintha Almási barátja mondaná neki, hisz sokszor kapott már ilyen jó tanácsot segítség helyett. Ezért hiszi, hogy a világ mely miatt sírt,

*rossz fondorlatokra épült,
melyek alatt minden ügyeskedő
számára egy titkos kanális van . . .*

Több okból is fontosnak látszott az idén hatvanéves költő eddigi életútjának, sorsának áttekintése. Egyrészt, mint látni fogjuk, bárhonnan próbáljuk is megközelíteni költészetét, ezt az „elhalkuló, bús lírát”, a tlinkója sípján gubbasztó rekedt énekesmadár érdes hangját, ahogyan maga jellemzi költészetét, mindig a nyomorhoz, e kikiszlott élethez jutunk el. Fontosnak látszott továbbá rámutatni e sors mozdíthatatlanságára, a költőt nyomasztó inség állandóságára, változatlanságára, amelyben a felszabadulás sem jelent cenzúrát. Pályája elején ugyanis a múlt ránehezédő terhének, a jelenébe visszalopózott múltnak tulajdonították sötéten látását, vagy mint első méltatója, Sulhóf József írta a *Fönt és alant* bevezetőjében: annak, hogy „a szűkhorú jelenen túl nem látja a jövőt ragyogó fényeit, nem érzi meg a jobb és szebb ígétet, nem hallja meg vajúdo korok üzenetét . . .” Ma már egészen nyilvánvaló, hogy nem a látásával van baj, nem valami sötét szemüveg fogja el előle a jövő vagy a jelen fényeit, hanem hogy azok neki nem ragyognak. Hogy pedig ez mennyire múlt magán a költőn és mennyiben a környezetén, a társadalmon, az immár aligha lényeges. Lényeges viszont a változatlanság, ami költészetének, életerzésének, borongós, panaszos hangjának viszonylagos változatlanságában nyilvánul meg. Zákány ugyanis szinte végletesen szubjektív költő, s ezért hiába látja az általános felemelkedést maga körül, ő csak magába merül el, s akkor bajokat hoz föl a színre. A mások jóléte viszont csak az elkeseredését fokozza és a „burzsuj-proli” iránti ellenszenvét, valamint csalódottságát „az isten bőrébe bújt ember” ígéjében, amelyet alighanem varázsígének hitt, s azt várta tőle, hogy egy csapásra megszünteti a szegénységet.

Ez a változatlanság és folyamatosság abban is megnyilvánul, hogy valójában nem tesz különbséget a régi kizsákmányoló rendszer szegényei és a szocializmus elesettjei között. Annak ellenére, hogy mint láttuk, már kisgyermek korában a maga bőrén tapasztalta a tőkés önkényt és kizsákmányolást, felnőtt munkásként-munkanélküliként pedig bizonyára hasonlóképp, nem válik harcossá költővé, a proletárköltő szöszlőjává, s a szegénységet nem is annyira a kizsákmányolás következményének, mint inkább valami misztikus hatalmasság, „isten” ítéletének tekinti:

*De az isten bölcs,
jóságos, igaz és remek,
és azonképpen*

*és gyosan úgy ítélkezett,
hogy a szegény alázatosan
és szegényen éljen.*

Így sem a háború előtti tőkés társadalomnak, sem a mainak nincsenek valós kontúrjai, nincs struktúrája, csak szegényei és gazdagjai vannak, jólétben dőzsölők és nyomorgók. Szinte azonos hévvel ítéli el azt az urat, a tisztelendőt, aki „ötvenezer termő, | holdakért okkal adta | oda koldusának, | a kalapcájának | az üdvözítő túlvilágot” mint azt az urat, aki „sziklaszilárd” és „acélkemény” s aki „proliként jő el | a demokráciával”. Sőt, mintha a tegnapi urainál hevesebb gyűlölet fűtené azokkal szemben, akiknek az a méltósága, hogy proletár harcosok, abból élnek, s elfeledik, hogy apáik rokonok voltak, s a megszólalásig „egyformán makogtak, | s . . . a feneküket egy Nap sütötte volt . . .” A maga különállását, egyszerűsmind magányosságát pedig így fogalmazza meg:

*Nem vagyok én burzsuj-proli,
sem paraszt a tönkön,
de munkásapostol
se, siralmas, e rokon-rögön
félíg vagyok otthon . . .*

Valóban félig van itthon ezen a világon, „senki vagyok én mint polgár, | de lelkemnek lombja messze terjed” — próbálja meghatározni rendhagyó emberi helyzetét és érzelmi viszonyulását e világhoz. De nemcsak társadalmi szerkezete nincs a zákányi világnak, hanem földrajzi kiterjedése sincs; Csak a Palicsi-tóról és a közelében elterülő Bibichát nevű határéről tesz olykor említést, de Szabadka nevét talán le sem írta versben, holott hatvan éve él e városban. Életének konkrét külső körülményeiről is alig beszél, csak egyetlen esetben ad képet az olcsó szobavilágról, melynek sivárságát olyan tárgyakkal teszi érzékelhetővé, mint a rezsó a rajta melegedő készétellel, s a lámpaernyőt helyettesítő piros plasztik vödör, jelezve egyúttal a társadalom peremén magányosan élő férfi életformáját is. Zákány Antal költői világa egészében befelé épül, a költő lelkében, gondolataiban, érzésvilágában. Ha verseim keresztül e világba akarunk behatolni, akkor ott legbelül egy „ódon, tág hodály”-ban találjuk magunkat, ahol költőnk a Gondnak, Magánynak, Halálnak rendezett be lakóhelyet, s ahol Istennel, Sorssal, Történelemmel rendez találkozásokat és folytat párbeszédet.

A Gond fontos helyet foglal ebben a „hodályban”, itt ül és töpreng; régi ismerőse, jóbarátja a költőnek, úgy ülnek, egymásnak döntve, mint két kéve, mert fázik a hátuk, s az isten bőrébe bújt ember igéjét várják, „egy szót csak, amely békét sejtet, | örömet, hitet és emberséget”, s amely végül is fölgyújt majd minden szenvedést. A Magány hasonlóképp állandó társ, mestere az elmélkedésnek, veret a titkai fölött és írdeákja. A Halállal viszont azért tűzött össze „egy titkos éjjel”, mert kiderült, gyáván elárulta, hogy egy „idegen hatalom”, az élet számára kémkedik. Természetesen a saját halálának kérdése is foglalkoztatja. Egyszer azt képzelet el, hogyan helyezik „piszkos, sovány” testét a „tisztá” sárga földre, másszor meg azt a kívánságát mondja el, hogy egyedül, ne mással haljon meg, éspedig nevető nyárban, „mezítláb és meztelen, | mint szigonytól a halak”.

Az isten is jóbarátja, el is társalog vele, de végül kiderül, hogy a tanácsával nem megy semmire. Dühében szintén az eget akarja bezúzni, „isten ablakát”. Ez a pajtáskodó, személyes viszony, amelyben az isten hol a barátjával azonosul, hol a szegénységet állandósító, kissé elvonatkoztatott és misztifikált társadalmi erőket szimbolizálja, eleve kizárja, hogy Zákány istenét valamely vallás istenével azonosítsuk. Jellemző viszont egész költői látásmódjára a misztikum jelenléte. Úgy tetszik, hogy sorsa mozdíthatatlanságát, nem enyhülő nyomorát, Titanic-sorsát valamiféle végzet rendelésének tekinti, földön túli erők, hatalmak gonoszságának. De ezekkel az erőkkel könnyedén teremt közvetlen viszonyt, s általában — akármilyen reális helyzetben találkozik is a sorsát szimbolizáló nagybetűs fogalmakkal, pl. a Gonddal („Ültünk az ágyon, némán”) — e találkozások és párbeszédnek mintha valahol a valóságban túl, kívül folynának. A márciust, a „naparcú gyilkost”, a természet ébredését vagy a tél halálát is ilyen — kissé bizarr — képpel teszi érzékelhetővé:

*A minap egy szörnyű
elfeledt tájon jártam,
s egy ódon
szent fejéhez hasonló dombról
a tél fehér
csontváza jött felém,
s aztán szétesett*

Már idézett vallomása szerint még gyermekkorában a sok-sok boszorkánymese hatására formálódott ki benne az a tudat, hogy „az a világ, amelyet kézzel megfoghatunk, ami bennünket körülvesz, az tulajdonképpen nem minden. Azaz nem volt úgy egymagában teljes, hanem ahogy mondom, az a boszorkányvilág valamiképpen áthatotta ezt a mi világunkat, s természetesen így bennünk is nyomot hagyott”.

A tehetetlenségből és a kiúttalanság tudatából táplálkozó panaszos, rezignált hang mellett azonban — ha ritkábban is — kihallatszik versei-

ből a fondorlatokra épült világ többségénél különb, tisztább ember öntudata is, aki a hazug tündérvilág szépségvásárán „a rongyokba öltözött áruló igazság” lesz. Azt is költői tisztének tekinti, hogy silbakoljon a renden, máskor azt hirdeti, hogy ha lantot fog, törvényt hoz, új rendet alapít, mint a gyermek sárból várat, ebből a rendből, amely költészetében épül fel, tisztaság árad, s benne érzelem és gondolat, azaz szív és fej egyaránt szabad lesz. Persze, ezzel a megnyilatkozással is mindjárt szembe lehet állítani a költészethez s a saját költészetéhez is fűződő kételyeit. Talány a számára, hogy kinek is kiáltoz az arcába inséges, szabad, káromló ígéket. A *Vajdasági ég alatt* című antológiában, 1960-ban arról vallott, hogy valamikor szilárdabban hitt az örök békében, az emberi megtisztulásban és fölemelkedésében, de az emberbe vetett hitével együtt elveszítette a költészetbe vetett hitét is: „akkor sorsszerű elhivatottságot éreztem, hogy verseimmel tanítsak! Ma, fiatalos illúzióim hiányában... én nem akarok, nem tudok verseimmel tanítani!” De ez még nem jelenti, hogy nem akar hatni épp azzal, hogy egy sebzett lélek vallomásait önti a világ elé verseiben, hogy embert ültet ebbe a buta földbe, s aztán megsiratja.

A mai olvasó talán elcsodálkozik rajta, hogy első verseinek és első kötetének megjelenése idején méltatói szükségesnek vélték a dekadencia — akkor igen súlyosnak számító — vádjával szemben védelmükbe venni. Sulhóf József szerint „borúlátása nem a nyugati dekadencia elhatalmasodása kötészete felett”, Bori Imre meg 1960-ban már múlt időben fogalmaz: „sokáig azt tartottuk, hogy... az ún. »dekadensek« egyenes leszármozottja”. Első tekintetre talán a világundor, a lelki csőd s a világról általában alkotott lesújtó véleménye, a pesszimizmus vagy az olyan képei, mint a napfény a sárban, a rongyokba öltözött tisztaság, igazság stb., a romlás virágaira látszik rímelni, de az új rend alapítása, a szépségért és tisztaságért vívott hősi küzdelme élesen elválasztja a dekadensektől. Mintha ő maga is védekezni igyekezne, amikor a formakultusz vádját elutasítja:

*ha netán a forma címén látnák
versnek egy lélek vallomását,
engem e vád talán nem érhet...*

Valóban, mi sem áll távolabb Zákánytól, mint valamiféle formakultusz, sőt még különösebb műgond sem jellemzi költészetét, Szeli István szerint „a disszonáns lelki tartalmaknak disszonáns a formájuk is”. Bori Imre pedig a modern zene disszonáns akkordjait, fals hangjait hallja ki verseiből. Nehéz is lenne valami közelebbit mondani a zákányi versről, minthogy szabad vers amelynek formáját úgy szólván kizárólag a gondolat hullámlázása, kígyózása, hömpölygése határozza meg. Nincs talán egész opusában sem egyetlen kötött formájú vers, még versszakokra is ritkán tagolja a költeményt. Ha mégis, akkor nem valami verstani, hanem kizárólag gondolati egységet képeznek, s inkább olyan a szerepük, mint prózában a bekezdésé.

A Zákány-versek másik jellemzője a szokatlan hosszúság, ami alighanem onnan van, hogy az érzelmi állapotot rendszerint epikus vagy gondolati anyagból bontja ki. Az inséggel, nélkülözéssel, azaz a Gonddál való összeforrottságát ilyen közléssel indítja: „Az éjjel beszéltem a Gonddál...”, majd „elmeséli”, hogyan ültek az ágyon, egymásnak dölve, mert fáztak stb. Az önmaga törpeségét, parányiságát a Történelemmel való párbeszédben fogalmazza meg, melyet így indít: „Tegnap éjjel eljött hozzám...”, majd elmondja, hova ült le, s hogyan szólította meg.

Első pillanatra a legtöbb versét gondolati tartalmúnak hihetnénk, holott a gondolatiság éppúgy csak külső burok, mint az epikum. Az órák például egész sor definícióval értelmezi, számos funkcióját megjelöli — gyarló szerszám, hitvány lom, értelmetlenség, a pokolgépek örült parancsnoka —, hogy végül rátérjen az emberi étellel való összefüggésére és megfogalmazza az ellentmondást: az időmérő szerepe ott ér véget, ahol „az örök Idő kezdődik”. Erthető, hogy az ilyen tartalmaktól nagyon távol áll

mindenféle külső szépség, csillogás. A Zákány-vers nem könnyű olvasmány. Gondolatai hosszan kigyóznak sorról sorra, gyakori enjambement-okkal, olykor már-már nehezen követhető zárójeles, gondolatjeles közbevetésekkel, magyarázó betétekkel. Jellemző példája ennek a *Jóság, hol vagy?* vers következő strófája:

*A fiai vérszegényen jöttek a létbe,
lányai (anyántól én így tanultam)
terhelve babonával, rabszola-múlttal,
eladva — kora árvaságra —
az élet árkusán bajként szerepeltek,
s azután (mint bukottat, elesettet)
zárdákba csapták őket és bordélyházba!*

Mint látjuk, szinte nincs itt két egyforma hosszúságú sor, azaz a hét sor ötféle (8—10—11—12 szótagú)! A rímek meglehetősen esetlegesen helyezkednek el. A *tanultam — múlttal* még alig kihallhatón cseng össze, hogy a *szerepeltek-elesettek*, az *árvaságra* és a *bordélyházra* szorosan egybefogja, s egyúttal lezárja a szakaszt. Ujabb versei között már gyakrabban előfordulnak gyorsabb perdülésű, szinte pattogó rövid sorok és harmónikusabban összecsengő rímek is. A decemberről például azt mondja, hogy

*érthető csoda az,
amit művel
az alvó fával meg a fűvel.*

Külön elemzést érdemelnének Zákány jelzői és metaforái, melyek sorjáztatásával, halmozásával egy-egy érzelmi állapotot, hangulatot, lírai pillanatot érzékeltet. Nagyszerű példája a jelzők és metaforák egységének, harmóniájának az ősz leírása. Ime, mi mindent jelent költőnk számára e kedves, hangulatához legközelebb álló évszak:

*bágyadt fűszál,
törekény, elalvó ág,
borongó, szelíd felleg,
panaszos dal az éjszakában —
egy árnyék,
fájdalmas, tűnő suhanás vagy,
lehelethullám*

... hogy tovább ne is soroljuk. Igaz, örvend a tavasznak is, csaknem odát zeng a Naphoz és a májust is üdvözli, ám a sötét színek még az ilyen leírásból sem hiányoznak. Ő a májusi verőfényt is a gyászos fekete varjúszárnyak pendülésével, a fél tájnyi felleg, hullámzó korom-kárpit borongásával ellenpontozza.

A magyarázó közbevetéseket jelölő zárójelek és gondolajelek mellett Zákány egyik szintén feltűnően sokat használt írásjele a három pont; bizvást állíthatjuk, hogy gyakorisága meghaladja az egyszerű pontét. Ez az esetek többségében valóban a befejezetlenséget, mondjuk, a felsorolás folytathatóságát érzékelteti, olykor azonban szinte önkényesnek, mondorosnak hat. Egyik legszebb hangulatfestő versében, melyben a köd a megromlott ég kiöntött bizonyos teje, így írja le a ködbe borult várost, azaz a költőre nehezedő súlyos, komor hangulatot:

*Rossz, piszkos tejben
a tér, a házak, az utak,
az utcalámpák
s a fák görcsös ökle...*

E felsorolásban a vesszők sora után alkalmazott kötőszó a lezárást sugallja, tehát egyszerű pontot várnánk a fák görcsös ökle után, de „...”-ot találunk.

Amint nem tartozik a formával pepecselő, a rímekeket farigcsáló és a fülnek kellemesen összecsendítő költők közé, és semmilyen artisztikumra való törekvés nem jellemzi, nem fogható rá az sem, hogy a szavak szerelmese és önfelédten bibelődne azok formálásával. Ez azonban nem jelenti, hogy a nyelvet és annak közhasználatú szavait változatlanul elfogadja, s nem próbál rajtuk a maga szükségleteinek megfelelően alakítani. A fa koronájának mély zöldsége például „álmosan lenged”, este a város „állig lámpagombol”, mert fázik, a Magány pedig nem uralkodik, hanem „uralog”, szűkebb hazáján; s slampus melléknévből nála főnév lesz s a csellengők „slampjá”-ról beszél; a víznek nem csillogó, hanem „csilló” húsa van, s az öreg pipája nem kallódó, hanem „kalló”. Érdekes szóalkotása a kövület előtt alkalmazott „korhó” jelző, mely egyszerre fejezi ki a korhadást, omlást és porladást. Ugyancsak jellemző nyelvezetére a külvárosi argó behatolása, ami természetesen szorosan összefügg a városi szegénylegény attitűddel. A Történelemmel való találkozása alkalmával például ezt kérdezi: „Valami balhé esett az Univerzummal?”; már idéztük a „burzsujproli” kifejezést s folytathatnánk a „balfácán”-nal és rokonaival.

Talán szokatlan, hogy egy harmincéves költői pálya áttekintése és a költői mű jellemzése során meg sem kíséreltük annak fejlődési ívét felvázolni. Nem azt jelenti ez, hogy Zákány költészete megrekedt volna, bár tény, hogy már indulásakor szinte valamennyi mostani erénye jellemezte, s költészetének tárgya és alaphangja sem igen változott, de teteleit tovább fejlesztette, s eredeti témakörét bővítette. Figyelmüket mégis elsősorban a költészet konsztáns jellemzőire, a költő emberi sorsának mozdíthatatlanságát kifejező állandó, változatlan sajátságaira összpontosítottuk, jelezve egyúttal a befejezetlenséget, a folytathatóságot, egyszóval azt, hogy költőnknek a változatlan helyzete belső reflexióiról is még mindig sok új mondanivalója maradt.

Ha a költő nyomába szegődve, versről versre haladva, bejárjuk vele bensője, lelke mélységeit, a lénye legmélyén tátongó ódon hodályt, különös, eredeti, semmi mással össze nem téveszthető világot ismerünk meg. Sok-sok szomorúságot, fojtott fájdalmat, szoronást, gondot, sivár magányt találunk itt, egy világgal, idővel, történelemmel, igazságtalansággal hősiesen vivó-vívódó lelket, aki olykor már-már hitét veszti, elcsügged, de mindenkor a jobbra, szebbre, igazságosabbra, emberségesebbre törekszik. És hogy ez a hősieles küzdelem magával ragad, szánalmat vagy indulatot vált ki belőlünk, állásfoglalásra késztet, azt a költő igazi, nyílt líraiságával, őszinte feltárulkozásával, költői ihlete és szava erejével éri el.

JUHÁSZ GÉZA

HOZZÁJÁRULÁS TÖRTÉNELEMÍRÁSUNK FEJLŐDÉSÉHEZ

Forradalmi munkásmozgalom a topolyai járásban.

Dokumentumok Topolya és környéke történetéből 1895—1918.

A kötetet összeállította és magyarázattal ellátta: Brindza Károly.

Topolya község Képviselő-testülete, Topolya, 1977.

Igen elkésve jelenik meg ez a könyv-ismertető, pedig hivatva érzem magam, hogy mint a kor munkásmozgalmának tanulmányozója, továbbá a kötetek egyik véleményezője beszámoljak az említett munkáról.

Voltak talán, akik felvetették a kérdést, eléggé igazolt-e az 1918 előtti Magyarország Bács—Bodrog vármegyéjének egyik járását kiragadni és ennek a kis földrajzi térségnek az első világháború előtti munkás-